

Ірина ЗОЛОТАРЬОВА

професор кафедри інформаційних систем, кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Максим КОЛІСНИК

керівник консорціуму європейських університетів з удосконалення якості Університетської агенції франкофонії, канд. наук з державного управління, доцент, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Ключові слова: Болонський процес, єдиний освітній простір, заклади вищої освіти, якість вищої освіти, методи оцінки якості, внутрішнє оцінювання, зовнішнє оцінювання.

У статті аналізуються особливості розбудови та функціонування Агентств з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти Франції і Громади Валлонії та Брюсселя. Розглянуті підходи та інструменти щодо вимірювання результативності діяльності й оцінювання ефективності закладів вищої освіти.

УДК 378:005.6]

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ФРАНКОФОННИХ КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ ТА БЕЛЬГІЇ

© Золотарьова І, Колісник М., 2015

моменту прийняття Болонської декларації (1999) швидкими темпами розвивається система управління якістю у вищій освіті в країнах-членах Європейського Союзу (ЄС).

До цілей Болонського процесу відносять «розвиток європейського співробітництва у сфері оцінки якості, з перспективою розробки порівняльних критеріїв та методології» [12].

У подальшому в Берлінському комюніке «Створення європейського простору вищої освіти» (2003) визначаються поняття «гарантія якості» або «забезпечення якості» [11]. Міністри-учасники цієї конференції зобов'язалися підтримувати та забезпечувати якість вищої освіти на національному та європейському рівнях, крім того, у Комюніке особливо наголошено на принципі автономії вищих навчальних закладів, їх відповідальність за забезпечення якості і визначено заходи, спрямовані на подальший розвиток національних систем управління якістю:

- розмежування відповідальності організацій та інституцій, задіяних у процесі;
- оцінка програм або вищих навчальних

закладів, яка включає внутрішнє оцінювання, зовнішнє оцінювання, участь студентів та публікацію результатів;

– система акредитації, сертифікації та суміжних процедур;

– участь у міжнародному співробітництві та в міжнародних мережах.

У наступних документах, пов'язаних з реалізацією Болонського процесу, наводиться поняття «якість», а його роль та принципи діяльності організацій з оцінювання якості вищої освіти було уточнено та деталізовано. За останні п'ятнадцять років більшість країн ЄС створили незалежні агентства зовнішнього оцінювання якості, функціонування та процедури управління, які базуються на спільних принципах, прийнятих на європейському рівні. Оцінювання є інструментом виміру якості і підвищення ефективності наукових досліджень та вищої освіти [1].

Берлінське комюніке слугувало основою для розвитку системи управління якістю у вищій освіті Франції, Бельгії та її суб'єктів. Особливістю Бельгії є наявність двох національних органів з оцінювання якості вищої освіти: Агентство із забезпечення якості Фламандської ради університетів та університетських коледжів (VLUHR – QAU) – для Фламандської громади та Агентство з оцінювання якості вищої освіти (AEQES) – для франкомовної громади країни, що є повноправними членами Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA). Кожна агенція застосовує власні концепції якості у вищій освіті, що продиктовано політичними, історичними, культурними та мовними особливостями відповідних громад.

У статті розглядається роль, місія, завдання та принципи функціонування Агентств з оцінювання вищої освіти Франції, а також Громади Валлонії та Брюсселя (франкомовна громада) як учасника консорціуму європейських університетів з удосконалення управління якістю, науковим керівником якої є співавтор дослідження. Цей проект реалізується за підтримки Університетської агенції франкофонії і спрямований на розробку єдиної

методології та удосконалення внутрішніх процедур забезпечення якості в університетах-членах.

Особливості забезпечення якості вищої освіти у Франції

Останні зміни у сфері вищої освіти і наукових досліджень у Франції свідчать про намагання державних структур змінити підхід з прямого контролю сфери вищої освіти до здійснення стратегічного управління. Окрім елементів такого контролю, як комплексне інспектування (перевірка), стали використовуватися інструменти вимірювання результативності діяльності й оцінювання ефективності закладів вищої освіти. За допомогою цих інструментів, особливо оцінювання ефективності, держава виходить за межі контролю та оцінки дотримання чітких норм і правил та орієнтується на ведення відповідального відкритого діалогу, що підсилює договірні відносини. Створення Агентства з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти є частиною цих змін [8].

На Агентство покладається виконання двох взаємопов'язаних завдань:

- виконання завдань з оцінювання ефективності діяльності установ, науково-дослідних підрозділів та освітніх закладів, які до цього виконували різні структури;
- створення інструментарію оцінювання якості вищих навчальних закладів і науково-дослідних організацій.

Створення Агентства відповідає також принципам і вимогам спільної декларації, яка була прийнята у 2005 році міністрами освіти європейських країн у Бергені (Норвегія) щодо перспектив створення європейського простору вищої освіти.

Оцінювання якості науки і вищої освіти, що здійснюється Агентством з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти Франції, має такі завдання:

- надати закладам вищої освіти та/або науково-дослідним організаціям інструменти для створення власної стратегії в майбутньому як у сфері підготовки фахівців, так і в науковому секторі;

- забезпечити професорсько-викладацький склад інструментами порівняння для того, щоб поліпшити якість надання освітніх послуг;

- забезпечити галузеві міністерства інформацією, що необхідна для прийняття рішень: надання фінансових і людських ресурсів, розширення можливостей навчання, отримання сертифікатів якості (відповідності) наукових досліджень;

- ознайомити студентів з необхідною інформацією щодо напрямів професійної підготовки;

задовольнити потреби підприємств в інформативності стосовно якості навчання, дипломів та компетентностей випускників;

- інформувати громадянське суспільство про діяльність закладів вищої освіти і стан наукових досліджень, спираючись на принципи довіри та прозорості.

Відповідно до європейських стандартів діяльність Агентства заснована на двох взаємодоповнюваних принципах:

- внутрішнє оцінювання (самооцінювання), яке дозволяє кожній структурі, що проходить процедуру оцінювання, вимірювати результати діяльності. Саме внутрішнє оцінювання має важливе значення з погляду автономії;

- зовнішнє оцінювання, яке здійснюється, по-перше, на основі звіту з самооцінювання та оцінки документації, поданої суб'єктом, по-друге, на основі аналізу виконання завдань установами, що оцінюються. Для вищих навчальних закладів, науково-дослідних організацій та підрозділів, докторських шкіл організована відповідна процедура подання на веб-сайті.

На основі цих принципів Агентство з оцінювання якості наукових досліджень і вищої освіти Франції реалізує комплексну оцінку відповідно до методу, що тісно пов'язує експертизу трьох компонентів, а саме: науково-дослідних одиниць, навчальних курсів і дипломів, освітніх закладів та установ. Процедура оцінювання відбувається протягом періоду понад дев'ять місяців.

Реалізація такого підходу вимагає постійного діалогу між Агентством і струк-

турою, що оцінюється, а також з органом, якому вона підпорядковується. Слід зазначити, зокрема:

- попереднє узгодження зацікавлених сторін на національному рівні;

- інформація щодо одиниць, що оцінювалися на етапі попередньої оцінки;

- зауваження щодо оцінювання установ, пов'язані з підсумковим звітом;

- відгуки задля перевірки узгодженості та доцільності процедур.

Агентство з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти – незалежний адміністративний орган, який створений у 2007 р. і відповідає за оцінювання якості вищої освіти і науково-дослідних інститутів, науково-дослідних організацій, науково-дослідних підрозділів, навчальних курсів і ступенів вищої освіти, а також за затвердження процедури оцінювання свого персоналу.

Агентство з оцінювання якості наукових досліджень і вищої освіти Франції має на меті зробити свій вагомий внесок у поліпшення системи якості науки та вищої освіти відповідно до європейських директив і рішень європейських міністрів у межах Болонського процесу.

Завдання, покладені на Агентство законом, є такі:

- оцінювання науково-дослідних організацій та підрозділів, вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів, установ і фондів наукового співробітництва, а також Національного агентства з наукових досліджень з урахуванням усіх їхніх представництв та їх діяльності;

- оцінювання науково-дослідницької діяльності під керівництвом наукових підрозділів установ та організацій, згаданих вище, на основі провідних принципів безпосередньо або з підтримкою установ і організацій за процедурою, що вона має бути затвердженою;

- оцінювання навчальних програм і ступенів вищої освіти (дипломів);

- узгодження процедур внутрішнього оцінювання персоналу установ і відомств, надання консультацій щодо умов, у яких

вони здійснюються. Це дійсно оцінка процедур, а не людських ресурсів.

Агентство з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти також може бути задіяне в процедурі оцінювання іноземних або міжнародних науково-дослідних організацій і закладів вищої освіти.

Створення Агентства з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти відповідає принципам та вимогам державної політики щодо розвитку вищої освіти та науки Франції. Створення Агентства виражає волю держави щодо створення в країні інструменту оцінювання в цій сфері. Це дозволяє приймати рішення на надійних доказах за принципами справедливості і прозорості.

У зв'язку з цим Агентство:

- має статус незалежного адміністративного органу, що дозволяє йому виконувати свої завдання, свої обов'язки без будь-якого тиску чи підпорядкування, чи то від органів державної влади, чи то від структур та одиниць, що оцінюються, або будь-якого іншого джерела;

- робить доступними для громадськості всі свої доповіді та звіти з оцінювання, а також оприлюднює прозорість їх процедур і засобів оцінки;

- робить доступними для громадськості всі його звіти про оцінку, а також відкрито публікує процедури і методологію оцінювання;

- веде свою діяльність відповідно до міжнародних стандартів ESG (European Standards and Guidelines), що ухвалені в 2005 році в Бергені (Норвегія). Зокрема, з моменту створення агентство відповідає за поширення якості освітніх закладів і організацій: на старті кожної кампанії оцінювання організовані обміни з інститутами, щоб спонукати їх до розробки процедур забезпечення якості відповідно європейським стандартам.

Агентство з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти діє в європейській перспективі і співробітництві:

- через залучення зарубіжних фахівців різного походження, що вибираються за-

лежності від структури чи одиниці, що оцінюється;

- через забезпечення її міжнародної прозорості і відкриваючи себе для інших підходів щодо оцінювання;

- у співпраці з іншими суб'єктами оцінювання у світовому просторі;

- розвиваючи міжнародне мислення і навички в рамках агентства.

У 2010 р. Агентство з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти було задіяне в процесі зовнішнього взаємооцінювання й отримало подовження членства в ENQA (Європейська асоціація із забезпечення якості у вищій освіті). Воно також було оцінено в 2011 р. з метою його включення в EQAR (Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти), що дозволяє говорити про його авторитет за кордоном.

Агентство з оцінювання якості вищої освіти Громади Валлонії та Брюсселя Бельгії (франкомовної громади Бельгії)

Громада Валлонії та Брюсселя має велику територію, її система вищої освіти складається з шести публічних університетів, двадцяти вищих шкіл та шістнадцяти вищих шкіл мистецтв, функціонує на основі значних субсидій, жорстко прив'язаних до кількості студентів. Громада Валлонії та Брюсселя Бельгії отримала повноваження в галузі вищої освіти внаслідок федералізації 1988 р. У цілому з того часу виділяють чотири ключові події [11], які мали вплив на розвиток системи управління якістю вищої освіти:

- Болонський процес та конференції європейських міністрів освіти з імплементації його положень;

- постанова про «освіту соціального розвитку», що стосується навчальних закладів, які підтримуються або фінансуються франкомовною громадою;

- заходи щодо оптимізації та скорочення витрат на вищу освіту, які полягали у створенні вищих шкіл (hautes coles) та об'єднанні університетів у так звані «поліси науки та освіти»;

- реформа системи вищої освіти 2013 р.

Імплементація рекомендацій європейських конференцій із забезпечення якості у Громадах Валлонії та Брюсселя

Етап та його значення	Правовий акт	Сутність основних положень
Реалізація Болонської декларації (у частині розвитку національних систем забезпечення якості)	Постанова від 14.11.2002 р. [10]	створення Агентства з оцінювання якості вищої освіти, організованого або субсидованого державою (як незалежної публічної структури); розробка методології для оцінювання коротко- або довготермінових програм навчання
Упровадження пріоритетних напрямів Комюніке (Берлін, 2003) зі створення єдиного простору вищої освіти	Постанова від 31.03.2004 р. [2]	сприяння інтеграції до єдиного європейського простору вищої освіти та зміна порядку фінансування університетів; уточнює, що ЗВО повинні забезпечити супровід та управління якістю для всіх видів діяльності, які вони здійснюють
Бергенське комюніке 2005 р. щодо подальшої інтеграції до єдиного освітнього простору	Постанова від 22.02.2008 р. [3]	- вибирання президента та віце-президента зі складу управлінського комітету агенції як гарантія її автономії; - розробка десятирічного плану та його щорічний перегляд; - збільшення фінансування агентства; - публікація звітів про результати оцінювання - зобов'язання проводити зовнішнє оцінювання Агентства кожні п'ять років
	Постанова від 30.04.2009 р. [4]	зміни до ст. 6 щодо автономії, складу управлінського комітету та порядку прийняття рішень
	Постанова від 11.04.2014 р. [5]	зміни до ст. 7 щодо функціонування виконавчого відділу та терміну повноважень

щодо нової організації структури навчання для всіх закладів вищої освіти (ЗВО).

З метою адаптації законодавства до рекомендацій ЄС парламент Громад Валлонії та Брюсселя прийняв низку актів (17) з організації освіти. Основні правові акти із забезпечення якості вищої освіти наведені у таблиці.

Створене згідно з Постановою від 14 листопада 2002 р. [2] в межах реалізації положень Болонської декларації Агентство з оцінювання вищої освіти є автономною публічною організацією, яка здійснює свою діяльність на основі діалогу всіх учасників освітнього процесу в Громадах Валлонії та Брюсселя. Роль Агентства полягає в розвитку справжньої культури якості в закладах вищої освіти, при цьому не ставиться на меті акредитація або рейтинг навчальних програм. Завданнями Агентства є:

- оцінювання програм вищої освіти та виявлення найкращих практик, недоліків та існуючих проблем;
- планування на десять років і застосу-

вання процедур оцінки для кожної програми, яка повинна бути оцінена щонайменше один раз на десять років;

- стимулювання співробітництва всіх суб'єктів галузі для підвищення якості вищої освіти на рівні кожного закладу;
- розробка пропозицій для політичного керівництва з питання удосконалення якості вищої освіти;
- визначення та планування проведення оцінювання на довгостроковій основі;
- представництво франкомовної громади в національних та міжнародних інституціях у сфері якості вищої освіти.

Для реалізації цих цілей Агентство виконує такі функції [9]:

- планування процедур оцінювання якості бакалаврських та магістерських програм закладів Громад Валлонії та Брюсселя, розробка календарного плану оцінювання на десятирічний період та спостереження за належним виконанням рекомендацій щодо зміни навчальних програм з метою уточнення профільної орієнтації та за-

вдань, розповсюдження найкращих практик та їх застосування;

- організація процедур оцінювання та моніторинг виконання деонтологічних норм. Агентство обирає експертів, інформує їх про мету, умови здійснення оцінювання та забезпечує їх повну незалежність;

- звітування про якість вищої освіти шляхом публікації на Інтернет сайті кінцевих та проміжних звітів, а також огляд кращих практик. Агентство формулює рекомендації з удосконалення якості для уряду та для відповідальних осіб вищих навчальних закладів, які оцінюються;

- підтримка діалогу з учасниками оцінювального процесу, агентство висуває та реалізує будь-які ініціативи, які вважає за потрібне для виконання своїх функцій, та удосконалює процедури залежно від отриманого досвіду;

- участь в європейському процесі розвитку систем якості вищої освіти для всіх процедур у співробітництві з іншими агентствами або зовнішніми організаціями, інформування заклади вищої освіти про зміни на європейському рівні.

Органами Агентства з оцінювання якості вищої освіти є Управлінський комітет, бюро та виконавчий відділ. Управлінський комітет приймає рішення через голосуван-

ня, бюро готує проекти рішень та доручення, делеговані Управлінським комітетом, а виконавчий відділ відповідає за реалізацію рішень та забезпечує належну організацію процедури оцінювання. Члени Агенції повинні дотримуватися в своїй діяльності деонтологічного кодексу, прийнятого Агентством. Організаційну структуру Агентства подано на рис. 1.

Модель оцінювання якості Агенції передбачає участь усіх зацікавлених сторін у цьому процесі: викладачів, науковців, студентів, роботодавців, адміністративний та технічний персонал, випускників, керівництва тощо. Десятирічний план оцінювання побудований таким чином, що кожна навчальна програма оцінюється як мінімум один раз за цей час. Процедура оцінювання здійснюється у декілька етапів: внутрішнє оцінювання (самооцінка), зовнішнє оцінювання, моніторинг виконання рекомендацій експертів та повний аналіз якості оцінюваних програм. Схематично процес оцінювання зображено на рис. 2.

Згідно з методологічним гідом координатора [7] на першому етапі оцінювання відбувається мобілізація учасників процесу в закладі для здійснення самооцінки. Результатом цієї фази є редакція звіту із самооцінки на основі методики Агентства,

Рис. 1. Організаційна структура Агентства з оцінювання вищої освіти у Громадах Валлонії та Брюсселя

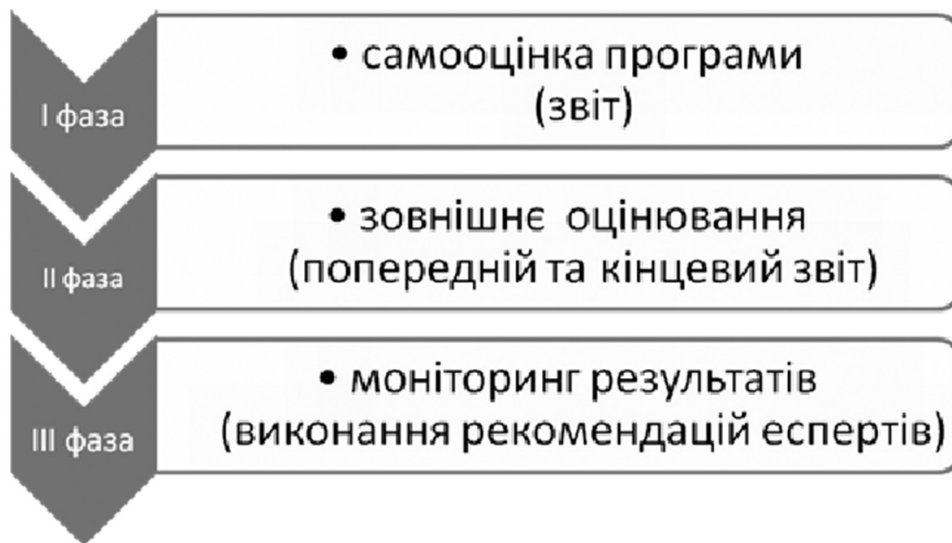

Рис. 2. Модель оцінювання якості вищої освіти в Громадах Валлонії та Брюсселя

нова версія якої набула чинності в 2013–2014 роках. Завданнями цього етапу є:

- визначити підрозділ закладу для проведення оцінювання;
- обрати та представити підхід до управління якістю в оцінюваному підрозділі закладу;
- надати основну інформацію та критичну самооцінку (аналіз SWOT і план дій з поліпшення якості) навчальної програми за участю всіх зацікавлених сторін.

Керівництво оцінюваного підрозділу призначає комісію у складі координатора, представників академічного, наукового, адміністративного, технічного персоналу, органів управління закладу, а також колишніх студентів з числа тих, хто закінчив освіти не пізніше трьох років. Методологічною основою ефективного оцінювання для координатора є гід Агентства.

На другому етапі відбувається зовнішнє оцінювання, під час якого експерти аналізують звіт із самооцінки, відвідують заклади та зустрічаються з учасниками процесу самооцінки. Експерти розробляють спочатку попередній звіт для університетського керівництва, а потім кінцевий звіт із по-

зицією адміністрації, який передається до Агентства і публікується на його сайті.

Завданнями другої фази є:

- затвердити діагностику в звіті самооцінки;
- надати можливість обговорення конкретних практик та обміну досвідом;
- розглянути більш широку перспективу;
- розробити певні рекомендації.

Члени комітету експертів використовують методологічний гід та методичні матеріали щодо стану вищої освіти в Громадах Валлонії та Брюсселя у процесі роботи.

На третьому етапі адміністрація вищого навчального закладу організує моніторинг процесу оцінювання. Через шість місяців після публікації кінцевих звітів для кожної програми на сайті Агентства, кожен заклад зобов'язаний надати Агентству календар і план моніторингу виконання рекомендацій комітету експертів. Зі свого боку Агентство публікує повний аналіз якості програм на своєму сайті.

Отже, Агентство оцінювання вищої освіти Громад Валлонії та Брюсселя є автономною публічною організацією, яка планує, здійснює та удосконалює процедури оцін-

ки якості вищої освіти у французькій громаді стосовно всіх ЗВО, а також організує супровід запланованих оцінок. Мова не йде про акредитацію інституцій або програм чи рейтингу ЗВО, метою є поступове поліпшення якості освіти, визначення кращих практик, недоліків, проблем і розробка пропозицій для керівництва щодо підвищення якості вищої освіти у французькій спільноті.

Таким чином, Агентства з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти Франції та Бельгії мають унікальний інструмент, який дозволяє включити результати оцінки науково-дослідних

підрозділів та можливостей для навчання в глобальне бачення діяльності і стратегії установи.

Здійснений аналіз досвіду функціонування систем забезпечення якості вищої освіти Франції та Бельгії дозволяє зробити висновок, що ефективне забезпечення якості вищої освіти базується на основі чітких, зрозумілих і взаємоузгоджених законодавчих нормах, організаційних механізмах, спрямованих на ефективну взаємодію між державою та закладами вищої освіти задля реалізації відповідальності за надання якісної вищої освіти та її розвиток відповідно до вимог суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. – К. : Ленвіт, 2006. – 35 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.enqa.eu/files/ESG%20in%20Ukrainian.pdf>
2. Décret du 14 novembre 2002 cr ant l'Agence pour l'valuation de la qualit de l'enseignement sup rieur organis ou subventionn par la Communaut fran aise/ [Electronic resource]. – Access mode : http://www.aeqes.be/agence_references_textes_detail.cfm?documents_id=56
3. Décret du 31 mars 2004 d finissant l'enseignement sup rieur, favorisant son int grationdans l'espace europ en de l'enseignement sup rieur et refinan ant les universit s [Electronic resource]. – Access mode : http://www.galilex.cfwb.be/document/pdf/28769_000.pdf
4. Décret du 22 f vrier 2008 portant diverses mesures relatives l'organisation et au fonctionnement de l'Agence pour l'valuation de la qualit de l'enseignement sup rieur organis ou subventionn par la Communaut fran aise [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.aeqes.be/documents/D%C3%A9cret%2020080222%20AEQES.pdf>
5. Décret modifiant le d cret du 30 avril 2009 organisant le transfert de l'enseignement sup rieur de l'architecture l'universit [Electronic resource]. – Access mode : http://www.galilex.cfwb.be/fr/leg_res_000.php?ncda=35393&referant=100
6. Décret adaptant le financement des tablissements d'enseignement sup rieur la nouvelle organisation des tudes du 11.04.2014 [Electronic resource]. – Access mode : http://www.galilex.cfwb.be/document/pdf/40234_000.pdf
7. Guide destination du coordonnateurAEQES [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.aeqes.be/documents/Guide%20coordonnateur%20version%20finale1.pdf>
8. l'Agenced' valuationdelarechercheetdel'enseignementsup rieur (AERES). – URL : <http://www.aeres-evaluation.fr/index.php>
9. **Miguel Quaremme**. Influence du processus AEQES sur les d marches qualit dans l'enseignement sup rieur [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.quaremme.be/>
10. Question parlementaire sur la r forme du d cret AEQES (Parlement de la Communaut fran aise, Commission de l'enseignement sup rieur) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.aeqes.be/documents/100000002013074.pdf>
11. Realising the European Higher Education Area. Communiqu of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003 [Electronic resource]. – Access mode : http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/ Berlin_Communique1.pdf.11
12. The Bologna Declaration of 19 June 1999. Joint declaration of the European Ministers of Education [Electronic resource]. – Access mode : http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/BOLOGNA_DECLARATION1.pdf